

ІЗ ЗБІРКИ «З ВЕРШИН І НИЗИН»

DE PROFUNDIS¹

ГІМН

Замість пролога

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю,
Він живе, він ще не вмер.
Ні попівськії тортури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпionське ремесло
В гріб його ще не звело.

Він не вмер, він ще живе!
Хоч від тисяч літ родився,
Та аж вчора розповився
І о власній силі йде.
І простується, міцніє,

¹ З глибин (лат.). — Ред.

І спішить туди, де дніє;
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою, —
Міліони радо йдуть,
Бо се голос духа чуть.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По верстатах ремісницьких,
По місцях недолі й сліз.
І де тільки він роздасться,
Щезнуть сльози, сум, нещастя.
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.

Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить пільмі поля,
Не дасть спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавина,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила, мов огонь,
Розвидняющий день?

1880

ВЕСНЯНКИ

I

Дивувалась зима:
Чом се тають сніги,
Чом льоди присли всі
На широкій ріці?

Дивувалась зима:
Чом так слабне вона,
Де той легіт бересь,
Що теплом пронима?

Дивувалась зима:
Як се скріпла земля
Наливаєсь теплом,
Оживає щодня?

Дивувалась зима:
Як посміли над сніг
Проклюнутись квітки
Запахуці, дрібні?

І дунула на них
Вітром з уст ледяних,
І пластом почала
Сніг метати на них.

Похилились квітки,
Посумніли, замклись;

Шура-буря пройшла —
Вони знов піднялись.

І найдужче над тим
Дивувалась зима,
Що на цвіт той дрібний
В неї сили нема.

27 марта 1880

II

Гримить! Благодатна пора наступає,
Природу розкішна дрозж пронимає,
Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий,
І з заходу темная хмара летить —
Гримить!

Гримить! Тайна дрозж пронимає народи, —
Мабуть, благодатная хвиля надходить...
Мільйони чекають щасливої зміни,
Ті хмари — плідної будущини тіни,
Що людськість, мов красна весна, обновить...
Гримить!

15 мая 1880

III

Гріє сонечко!
Усміхається небо яснее,
Дзвонить пісеньку жайвороночок,
Затонувши десь в бездні-глубіні
Кришталевого океану...

Встань,
Встань, орачу! Вже прогулі вітри.
Проскрипів мороз, вже пройшла зима!
Любо дихає воздух леготом;
Мов у дівчини, що з сну будиться,
В груді радісно б'єсь здорова
Молодая кров,
Так і грудь землі диха-двигаєсь
Силом дивною, оживущою.

Встань, орачу, встань!
Сій в щасливий час золоте зерно!
З трепетом любові мати щирая
Обійме його,
Кров'ю теплою накормить його,
Обережливо виростить його.

Гей, брати! В кого серце чистее,
Руки сильнії, думка чесная, —
Прокидайтеся!
Встаньте, слухайте всемогущого
Поклику весни!
Сійте в головах думи вольнії,
В серцях жадобу братолюбія,
В грудях сміливість до великого
Бою за добро, щастя й волю всіх!
Сійте! На пухку, на живу ріллю
Впадуть сімена думки вашої!
28 марта 1880

IV

Вже сонечко знов по лугах
Почало весняную роботу;
І знов по широких полях
Полились ріки людського поту.

По тихій, по чистій ріці
Знов сріблястая риба гуляє;
По голій, тісній толоці
Знов худоба худа шкандибає.

Дзвенить птахів співами ліс,
І зозуля кує коло кладки;
Дорогою тягнеться віз —
Секвестратор в село за податки.

28 марта 1880

V

Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить
Чисту любов!

Дай і огню, щоб ним слово налити,
Душі стрясать громовую дай власть,

Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам – в серце кривди влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

1880

VI

Розвивайся, лозо, борзо,
Зелена діброво!
Оживає помертвіла
Природа наново.
Оживає, розриває
Пута зимовії,
Обновляєсь в свіжі сили
Й свіжії надії.

Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достигай щасливо!
І щоб всяке добре сім'я
Ти повік плекала,
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала!

1880

VII

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, —
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.

Злотих снів, тихих втіх,
Щирих сліз і любови,
Чистих поривів всіх
Не встидайсь, не губи!

Бо минуть — далі труд
В самоті і глуші,
Мозолі наростуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить, —
Той цілий чоловік.

Тож сли всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдеш тобі бути —
Будь хоч хвилечку ним.

А в поганії дні,
Болотянії дні,
Як надія пройде

І погасне чутте,
Як з великих доріг
Любві, бою за всіх
На вузькі та круті
Ти зійдеш манівці,

Зсушить серце жура,
Сколять ноги терни, —
О, тоді май життя
Вдячно ти спом'яни!

О, тоді ясні сни
Оживлять твою путь...
Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь!

5-10 юня 1882

VIII

Лице небесне прояснилось
І блиском розкоші займилось,
Надії рум'янцем паліє —
Мені в тюрмі аж серце мліє.

Нараз в безмірному просторі,
Мов парус на далекім морі,
Маленька хмарка виринає
І звільна, стиха надпливає.

Щось в ній мутиться і трепече,
Немов у серце молодече

Ввірветься думка сумовита,
Тривоги хмаркою вповита.

Та промінь сонця гнеть зцілує
З лица небес хмаринку тую,
Лиш на рісницях золотистих
Дві-три краплиночки зависли.

О небо, кришталеве море,
Що защеміло в серці твоїм
В тій хвилі? Чи землі дрібної
Велике, непроглядне горе?..

29 марта 1880

ІХ

Ще щєбече у садочку соловій
Пісню любую весноньці молодій,
Щє щєбече, як віддавна щєбетав,
Своїм співом весну красную вітав.

Та не так тепер в садочку, як було:
Вечір в маю, співом все село гуло,
По вулиці дівчатонька, наче рій,
На вишеньці висвистує соловій.

Не так нині, як бувало! Півсмерком
Не йдуть селом дівчатонька ходірко́м,
Не виводять співаночок на весь двір
Соловієві на вишеньці всупі́р.

ЗМІСТ

ЗІ ЗБІРКИ «З ВЕРШИН І НИЗИН»

DE PROFUNDIS

Гімн (Замість пролога)3

Веснянки

I. «Дивувалась зима...».....5

II. «Гримить! Благодатна пора
наступає...»6

III. «Гріє сонечко!..»6

IV. «Вже сонечко знов по лугах...» 8

V. «Земле, моя всеплодюща
мати...» 8

VI. «Розвивайся, лозо, борзо...» ...9

VII. «Не забудь, не забудь...»10

VIII. «Лице небесне проясни-
лось...» 11

IX. «Ще щебече у садочку соло-
вій...»12

X. «Весно, ох, довго ж на тебе
чекати!..»13

XI. «Рад би я, весно, в весельші
нути...» 14

XII. «Ой, що в полі за димове?..» 15

XIII. «Веснянії пісні...» 16

XIV. «Думи, діти мої...» 17

XV. Vivere memento!.....18

Нічні думи

«Ночі безмірнії, ночі
безсоннії...» 20

«Догорають поліна в печі...» 20

«Не покидай мене, пекучий
болю...» 21

«Місяцю-князю!..» 22

Excelsior!

Каменярі 24

ПРОФІЛІ І МАСКИ

[З циклу] «Україна»

Моя любов27

Розвивайся ти, високий дубе.... 28

Не пора 30

СОНЕТИ

[З циклу] «Вольні сонети»

Сікстинська мадонна 31

ГАЛИЦЬКІ ОБРАЗКИ

Гадки на межі 32

ЗІ ЗБІРКИ «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ»

ПЕРШИЙ ЖМУТОК

I. «По довгім, важкім отупінню...» 38

II. «Не знаю, що мене до тебе
тягне...» 39

III. «Не боюсь я ні Бога, ні біса...» 40

IV. «За що, красавице, я так
тебе люблю» 41

V. «Раз зійшлися ми случайно...» 41

VI. «Так, ти одна моя
правдивая любов...» 43

VII. «Твої очі, як те море...» 43

VIII. «Не надійся нічого» 44

IX. «Я не надіюсь нічого...»45

X. «Безмежнеє поле в сніжному
завою...» 46

XI. «Як на вулиці зустрінеш...» . 46

XII. «Не минай з погордою...»....47

XIII. «Я нелюд! Часто, щоб
зглушити...» 48

XIV. «Неперехідним муром
поміж нами...» 49

XV. «Не раз у сні являється
мені...» 49

XVI. Похорон пані А. Г. 50

XVII. «Я не кляв тебе, о зоре...» . 51

XVIII. «Ти плачеш. Сліз
гірких потоки...»52

XIX. «Я не жалуюсь на тебе,
доле...»52

XX. Привид53

Епілог56

ДРУГИЙ ЖМУТОК

I. «В Перемишлі, де Сян пливе
зелений...»57

II. «Полудне. Широкеє поле
безлюдне...»59

III. «Зелений явір, зелений явір...»61

IV. «Ой ти, дівчино, з горіха
зерня...» 61

V. «Червона калино, чоґо в лузі
гнешся...»..... 63

VI. «Ой ти, дубочку кучерявий...» 63

VII. «Ой жало мій, жало...» 64

VIII. «Я не тебе люблю, о ні...»...65

IX. «Чому не смієшся ніколи...» 67

X. В вагоні 68

XI. «Смійтесь з мене, вічні зорі...»68

XII. «Чого являєшся мені...»	69
XIII. «Отсе тая стежечка...»	54
XIV. «Якби знав я чари, що спиняють хмари...»	72
XV. «Що щастя? Се ж ілюзія...»	73
XVI. «Як не бачу тебе...»	74
XVII. «Як почувеш вночі край свого вікна...»	75
XVIII. «Хоч ти не будеш цвіткою цвісти...»	76
XIX. «Як віл в ярмі, отак я день за днем...»	76
XX. «Сипле, сипле, сипле сніг...»	77

ТРЕТІЙ ЖМУТОК

I. «Коли студінь потисне...»	78
II. «Вона умерла! Слухай!»	78
III. «Байдужісінько мені тепер...»	80
IV. «В алеї нічкою літною...»	80
V. «Покоїк і кухня, два вікна в партері...»	82
VI. «Розпука! Те, що я вважав...»	83
VII. «Не можу жить, не можу згинуть...»	84
VIII. «Я хтів життю кінець зробить...»	85
IX. «Тричі мені являлася любов...»	86
X. «Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!»	88
XI. «Чорте, демоне розлуки...»	90
XII. «І він явивсь мені...»	91
XIII. «Матінко моя ріднесенька!»	94
XIV. «Пісне, моя ти підстрелена пташко...»	95

XV. «І ти прощай!»	96
XVI. «Даремно, пісне!»	97
XVII. «Поклін тобі, Буддо!»	97
XVIII. «Душа безсмертна!»	100
XIX. «Самовбійство – се трусість...»	102
XX. «Отсей маленький інструмент...»	104

ЗІ ЗБІРКИ «МІЙ ІЗМАРАГД»

ПОКЛОНИ

Поет мовить	105
Україна мовить	106
Сідоглавному	107
Декадент	108

ПАРЕНЕТИКОН

«Не високо мудруй...»	110
-----------------------------	-----

ЛЕГЕНДИ

Легенда про вічне життя	110
-------------------------------	-----

ПО СЕЛАХ

«На Підгір'ї села невеселі...»	117
--------------------------------------	-----

ЗІ ЗБІРКИ

«ІЗ ЛІТ МОЄЇ МОЛОДОСТІ»	
Товаришам з тюрми	120

ПОЕМИ

Іван Вишенський	122
Мойсей	166